

Տարեկան գինը 10 ռուբլ, կէս տարեկանը 6 ռուբլ:
Առանձին համարները 7 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմյանց խմբագրատան մէջ:

Մեր հասցեն. Тифлисъ. Редакция «Мшакъ».
կամ Tiflis. Rédaction «Mschak».

Խմբագրութիւնը բաց ատուտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերէն):

Յայտարարութիւնը ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
խաւանջիւր բաշին 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆՊԱԿՈՒԹԻՒՆ

Հայոց աշխարհաբար լեզուի մշակութիւնը.—
ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Հասարակական գործերը
Շուշում. Մի նկատողութիւն. Ներքին լուրեր.—
ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Տարեգրած ազգային սահ-
մանադրութեան. Արտաքին լուրեր.—ԽԱՌՆ ԼՈՒ-
ՐԵՐ.— ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ. ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—
ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Խաղողի նոր հիւանդութիւնը:

ՀԱՅՈՑ ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐ ԼԵԶՈՒ ՄՇԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Մարդկային քաղաքակիրթ բոլոր ցե-
ղերի լեզուները մշակվում են միտ յայտնի
բնական օրէնքների հիման վրա, հետևում
են իրանց զարգացման մէջ որոշ կանոնա-
րէն և անխուսափելի պայմաններին:

Միմեանց մէջ ազգակցութիւն ունեցող
լեզուները մշակվում ու զարգանում են
փոխադարձ օգնութեամբ և միմեանց
վրա ներգործելով թէև նրանցից ամեն
մէկը վերջի վերջոյ ստանում, ընդունում
է ազգային, անհատական այս կամ այն
բնաւորութիւնը: Այդպէս զարգացել են
լատինական ընդհանուր մայր-լեզուի ներ-
գործութեան տակ միմեանց մէջ սերտ ազ-
գականութիւն ունեցող երեք բռնական
լեզուները՝ ֆրանսիականը, իտալականը և
սպանիականը: Այդպէս են զարգացել մի-
մեանց վրա փոխադարձապէս ներգործելով,
ընդհանուր գերմանական արմատից բղնե-
լով, գերմանական ցեղի ազգակց լեզուները՝
գերմանականը, հոլլանդականը, շվեդա-
կանը:

Հայոց լեզուն, պատկանելով իր ծագ-
մամբ ընդհանուր հնդեւրոպեան լեզուների
ընտանիքին, ազգակց է մի կողմից հին
պարսկերէնին, միւս կողմից իրանական
ձիւղի եւրոպական լեզուներին, ուրեմն
գլխաւորապէս այդ ձիւղի մայր-լեզուներ-
ին, յունարէնին և լատիներէնին: Եւ նա
զարգացել է նրանց ազդեցութեան տակ,
իր քերականական և լոգիական ձևերը, իր
բաղմամբ բառերն անգամ փոխ առնե-
լով այդ լեզուներից:

Արդէն մեր ազգային տառերը վերցրած
են յունարէն տառերից և ուրեմն պէտք է
հիշեն այնպէս, ինչպէս հնչում են ազգա-
կց, հնդեւրոպեան լեզուների տառերը և
ոչ թէ այնպէս, ինչպէս հնչում են մեզ
համար խորթ, օտար տուրքանական
(թիւրք) լեզուների տառերը. ուրեմն մենք
օտարացնում ենք մեզ ազգակց եւրոպա-
կան լեզուների հնչումից, խորթացնում:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

«Новое Обозрѣніе» լրագրի 1538 համարում
տպագրւած ագրոնոմիկ պ. Խանովի մի յօդուածը,
որի մէջ պ. յօդուածագիրը առաջարկում է մի
կատարելապէս անգործական միջոց խաղողի
միջկիւղի անուամբ հիւանդութիւնը բժշկե-
լու համար:

Թէ որքան մեծ նշանակութիւն և հետաքրքրու-
թիւն պէտք է ունենայ այդ հարցը մեր այգետե-
րերի համար, երևում է նրանից, թէ արդիւի կո-
րտաբեր բնաւորութիւնը ընդունաց միջկիւղի հի-
ւանդութիւնը արեւմտեան Եւրոպայում, մինչև չը
գտնվեցաւ դրա դէմ կռուելու միջոցը: Կախելքը,
կովկասեան զինեղործութեան այդ սիրտը, երկու
տարի է արդէն ենթարկված է այդ հիւանդու-
թեան:

Այդպիսի մի ծանր հիւանդութեան բժշկութիւ-
նը պ. Խանով դնում է մի կատարելապէս անկա-
նօն հողի վրա: Նա առաջարկում է մի միջոց,
որը արեւմտեան այգետերերի մեծամասնութիւնից

ենք մեր լեզուն, երբ մեր տառերի հըն-
չումները ենթարկում ենք ոչ թէ յունական
ու լատինական և առհասարակ մեզ հետ
ազգակցութիւն ունեցող եւրոպական լեզու-
ների հնչման, այլ թիւրքաց, մեզ համար
օտար, լեզուի տառերի հնչման:

Նոյնը կարելի է ասել և լեզուի ձևերի,
նախադասութիւնների կազմակերպութեան,
լեզուի լոգիական ձևերի զարգացման, պար-
բերութիւնների դասաւորութեան, բառերի
և մտքերի միմեանց մէջ համակերպու-
թեան և զուգակցութեան վերաբերմամբ:
Հայոց լեզուի համար հետևել այդ տեսակ
զարգացմանը հնարաւոր է միմյանց յար-
մարվելով մեր լեզուն ազգակց, հնդեւրո-
պեան լեզուների կազմակերպութեան և
ձևերին, պահպանելով մի և նոյն ժամա-
նակ և հայոց լեզուին յատուկ ազգային,
անհատական, ինքնուրոյն բնաւորութիւնը:
Բայց հայոց, աշխարհաբար լեզուն չէ կա-
րող կանոնաւոր կերպով զարգանալ, եթէ
կը գտնվի իր համար խորթ, օտար, իր
հետ ոչինչ ազգականութիւն չունեցող
թիւրք լեզուի ազդեցութեան տակ:

Մեր աշխարհաբար լեզուն դեռ նոր է
զարգանում և կարօտ է դեռ երկար մշա-
կութեան, որպէս զի կարողանայ հասնել
փոքր ի շատ այն կատարելագործութեան
կէտին, որին հասել էր մեր կրօնական,
գրաբար լեզուն:

Բայց ինչպէս գրաբար ընդօրինակելով
իր այբենարանը իր ազգակց յոյն լեզուի
տառերից, ինքն էլ որպէս լեզու, իր քերա-
կական ձևերի և գրական կազմակեր-
պութեան մէջ զարգացաւ, կատարելագործ-
վեց առհասարակ իր համար ազգակց,
հնդեւրոպեան, ամենաանոյ յոյն և լատին
լեզուների ներգործութեան տակ,—այնպէս
էլ մեր նոր աշխարհաբար լեզուն ստիպ-
ված կը լինի հետևել նոյն շաղկին, եւ-
թարվել նոյն բնական օրէնքին:

Մեր աշխարհաբարի համար միմյանց
երկու ձանապարհ կայ. կամ նա պէտք է
ձգտի նորից հին գրաբարին մօտենալու,
—բայց այն ժամանակ աշխարհաբար վը-
տանդի մէջ կը լինի հետզհետէ անկենդանի,
մեռած լեզու դառնալու, հետզհետէ ան-
հասկանալի և անգործարարի դառնալու
մեր ժամանակակից, կենդանի մնացած հա-
յոց ազգի ներկայացուցիչներին, որովհետեւ
գրաբար ինչքան էլ կատարեալ և կատարե-
լագործված լինի, նա զարձեւալ մեռած լեզու
է և չէ կարող ժամանակակից գաղափար-
ներն արտայայտել, ժամանակակից կեան-
քի մէջ գործածվել: Երկրորդ ձանապարհը

որին կարող է հետևել իր զարգացման
ընթացքում մեր նոր աշխարհաբարը, նոյն
ձանապարհն է, որին իր ժամանակին հե-
տևեց մեր գրաբարը իր զարգացման ըն-
թացքի մէջ,—այսինքն իր զարգացման մէջ
համակերպել, իր ազգակց հնդեւրոպեան
լեզուների ձևերին:

Ինչպէս մեր չորրորդ և հինգերորդ դա-
ւրի գրաբարի մշակողները անկարող կը լի-
նէին զարգացնել, մշակել և կատարելա-
գործել գրաբարը, եթէ իրանց ուսումնա-
սիրած չը լինէին հնդեւրոպեան, իրանց
ծագմամբ մեր լեզուին ազգակց յունարէ-
նին ու լատիներէնը,—այնպէս էլ մեր
այժմեան աշխարհաբարը անկարող են
կատարող կը լինեն մշակել այն մեր
գրաբարները, ինչքան էլ իրանց մասին ե-
րևակայեն, որոնք բացի հայերէնից և փո-
քր ինչ ուսաներէնից, ուրիշ ոչ մի եւրոպա-
կան լեզու չը գիտեն:

Ինչպէս գրաբար լեզու մշակողների հա-
մար հարկաւոր էր այն ժամանակի կեն-
դանի և հայոց լեզուին ազգակց հնդե-
ւրոպեան երկու գլխաւոր լեզուներն իմենալ՝
յունարէնն ու լատիներէնը,—այնպէս էլ
մեր ժամանակակից աշխարհաբարը օրինա-
ւոր կերպով մշակելու համար հարկաւոր է
մեր ժամանակակից եւրոպական և հայոց
լեզուին իրանց ծագմամբ ազգակց գտնել
գլխաւոր լեզուները հիմնաւորապէս իմե-
նալ, այն է բռնական լեզուների ձիւ-
ղից՝ ֆրանսերէնը, գերմանական ձիւղից,
—գերմաներէնը, և սլաւոնական ձիւղից,
—ռուսերէնը:

Իսկ այն մեր գրողները, որոնք երևակա-
ւորմ են, որ մշակում են աշխարհաբարը
փոքր ի շատ գրաբար գիտնալով (վայ
այն գիտնալուն) և մայրամուտ միջ
աւելի ուսաներէնը չը անհապաղելով,—թող
իրանց յոյսը կտրեն աշխարհաբար լեզուի
կանօնաւոր մշակութեան վրա ներգործու-
թիւն, և այդ մշակութեան մէջ որ և է
մասնակցութիւն ունենալու:

Հայոց աշխարհաբար լեզուն, իր զարգաց-
ման ու մշակութեան մէջ չէ կարող չեն-
թարվել նոյն բնական օրէնքներին, որոնց
ենթարկվել և ենթարկվում են բոլոր մարդ-
կային լեզուները իրանց զարգացման ու
մշակութեան մէջ. նա չէ կարող զարգա-
նալ, կանօնաւոր կերպով մշակվել և կա-
տարելագործվել առանց ազգակց լե-
զուների օգնութեան:

Իսկ դրա համար հարկաւոր է մեր մշա-
կողներին եւրոպական օտար լեզուներն ի-
մանալ, որոնց մասին յիշեցինք, այն ինչ

մեր ժամանակակից գրողներից և ոչ մէկը
(բացի Իսֆայէլ Պատկանեանից և հանգու-
ցեալ Նազարեանից) եւրոպական լեզուներ
չը գիտէին և չը գիտեն:

Ինքները պարծենում էր Մովսէս Խորե-
նացու, Եղիշէի, Գաւիթ Անյաղթի հայոց
լեզուով,—բայց մոռանում էր, որ նրանք
այդպէս գեղեցիկ կերպով մշակեցին հայե-
րէնը, որովհետեւ գիտէին հիմնաւորապէս
յունարէնը: Իսկ դուք ինքներդ, որ ամե-
նապարտաւոր կերպով գիտէք գրաբարը, իսկ
եւրոպական լեզուներից միմյանց ուսանե-
նք, որի հմտութիւնը ձեր մէջ մայրամ-
ու վայր միջ աւելի հետեւ հնացել,—
դուք համարձակվում էք փքվել, որ ձեր
յօդուածներով, վկայելով, ոտանաւորներով,
թարգմանութիւններով և այլ գրուածնե-
րով՝ տշխարհաբար լեզուի մշակող-
ներ կարող էք դառնալ:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՍՏԱՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐ ԵՈՒՆՈՒՄ

Թէ մեր եկեղեցու գոյութեան հիմն, սկզբունքը
ժողովրդականութիւնն է, այդ անհերքելի պատ-
մական փաստ ու ճշմարտութիւն է: Այդ սկզ-
բունքից է ծագում ժողովրդի ընտրողական իրա-
ւունքը, ժողովրդական կօնաւորը այն բոլոր ան-
ձանց վերաբերմամբ, որոնց ընտրել է ինքն եկե-
ղիցն (ժողովուրդը) և որոնց յանձնել է եկեղե-
ցու շահերի պաշտպանութիւնը: Այդտեղից և
հասնում է ճշմարտութեան հասկացման. հա-
մարտութեան անմիջական պարտաւորութիւնը
Շիւղիցը այդ կանօնից պարտազանց է նկատ-
վում և պիտի ենթարկվի պատասխանատու-
թեան: Եթէ մասուր և հատապարհական կար-
ծիքը դատաւարտութեան են իրաւունքով այն ե-
րեցիկին, որ զլանում է հաշիւ տալ իրան
ընտրող ժողովրդին, նոյնպիսի դատաւարտելի
է և այն ծուր, ժողովուրդը, որը գիտա-
յաբար կամ անգիտաւարտ մտաւորելով և սխա-
լելով գործիք է դառնում այս ու այն շահան-
դիւր և իր գեղեցիկները սքողել ցանկացող երե-
ցիկի կամ հողաբարձուի ձեռքում և ընդդիմա-
դրում է հողերի իշխանութեան օրինաւոր պա-
հանջներին ու այդպիսով ինքն իր շահերը փառ-
գի տակ է դնում: Այդպիսի պարագաներում մա-
սուր և ժողովրդի հակացող ու խնայական դա-
ւը պարտաւոր են աջակցել հողաւորականութեան,
լուսարման խնդիրը, հակացնել և թող չը տալ:

Թիւն տայ հեղուկը, որպէս զի կատարելապէս
յարմար լինի գործածութեան համար:

Խաղողի վերոյիշեալ հիւանդութեան բժշկու-
թիւնը այդ տեսակետից քննելով, տեսնենք թէ
խկապէս այդ երկու հեղուկներից զորն է աւելի
համապատասխանում վերոյիշեալ անհրաժեշտ
պայմաններին, որոնց պ. Խանով անգործութիւն
է ունեցել անուանաւոր:

«Բորգոի հեղուկը» բաղկացած է ոչ թէ երկու կի-
լոգրամ պղնձաբարձապից և 2—3 կիլոգրամ կրից 100
լիտր ջրի վրա, որպէս գրում է պ. Խանով, այլ
8 կիլոգրամ արջաւազի (жѣднѣй купаросѣ) և
15 կիլոգրամ չաղված կրից, որ պէտք է լուծված
լինեն 100 լիտր ջրի մէջ: Այդ պրօպրիետան որո-
շել է ինքն Միլարդէ, որը կազմել է և «Բորգոի
հեղուկը»: Պ. Խանովի առաջարկած հեղուկը իս-
կապէս, ոչ թէ հեղուկ է, այլ մի թանձրութիւն,
որը անողորար կալնում է պղնձէրկաւորը (սրկ-
ման գործիք) և չէ տալիս անհրաժեշտ թուղ, որ
պէտք է հաւասարաչափ ծածկէ տերմները: Չը նա-
խելով արեւմտեան Եւրոպայի ամենալաւ գործարան-
ները ամենամիտ կատարելագործութիւններին, ա-
ւաղացված է, որ անկարելի է գործիքի մէջ գոյա-
ցած միւրը հեղացնել և միայն հեղուկ ստանալ:
Որտեղ կարող են մեր այգետերերը նորոգել գործի-

որ, իրօք, մի քանի բաղադրանքներ, սխալեցնելով ժողովուրդը, իրանց սրտի ուզածը անեն և քանզի ժողովրդի տուճը Ում յայտնի չեն այնպիսի դեպքեր, երբ մի եկեղեցու երեցիփոխ, կամ մի դպրոցի հոգաբարձու-դանձապահ և կամ թե՛ ամբողջ հոգաբարձութիւն, կամնալով իրանց ձեռքում գտնված գումարները կլանել, միանում են առաջնորդի կամ քահանայի հետ ընդդէմ ժողովրդի և խեղտում ժողովրդի ձայնը, իսկ եթէ առաջնորդը կամ հոգևոր իշխանութիւնը այնպիսիներին են լինում, որոնց կաշառել չէ կարելի և որոնք պաշտպանում են ժողովրդի շահերը, այն ժամանակ նորանք իրանց կողմն են գցում հասարակութեան մի քանի ազդեցիկ և հարուստ աղաներին, ճնշում են գործում առաջնորդի վրա և թէ սպառնալիքով, թէ վանդաճանքով, զբաղարարութիւններով ստիպում են նրան լռել և խեղտել ժողովրդի ձայնը Ներսէս պարագայում ևս տուժող ժողովուրդն է լինում:

Հուշու խոտովութիւնները վերջին տեսակից են Մեր ձեռքում գտնված փաստերն և նրան աջակցող աղայական ու չարչիական դասակարգի և առաջնորդի մէջ ծագած պայքարը նոր չէ. նրա արմատը շատ հին է. այդ կռիւն ծագել է 60-ական թվականներից և շարունակ մղվել է, բայց իսկ, անձայն կերպով. այդ կռիւն հետեւեալ անունը կարելի է տալ. «Ճնշված, հարստահարված գիւղական ժողովրդի պատերազմը» ընդդէմ քաղաքի հարստահարող աղայադասին: Այդ կռիւն արդէն զոհ են եղել մի քանի առաջնորդներ, բայց շարունակ 20 տարի այդ կռիւն մէջ յաղթվողը, փաստ կրողը եղել է խեղճ գիւղական ժողովուրդը, բայց նա երբեք չէ վճատել, չէ յուսահատվել, ընկած տեղից վեր է կացել և նորից բողբոջել աղայական այս սարսափելի անարարութեան դէմ, որ գործվում է և որը այդ կռիւն միակ պատճառը և նպատակն է. իսկ այդ անարարութիւնը հետեւեալն է. քաղաքի ժողովուրդը, թույլ մօտ 2,000 տուն, 1860 թվին, դանազան միջոցներ գործ դնելով, մինչև անգամ խաբեւայութեամբ, յաջողել է ձեռք բերել յօդուտ իր դպրոցների գործածելու թոյլտուութեամբ այն բոլոր արդիւնքները, որ վճարում է Ղարաբաղի թեմի ամբողջ հայ ժողովուրդը, որի թիւն է 36,000 տուն. ուրեմն 36,000 տուն գիւղական ժողովրդի տուճած փողով և այդ ժողովրդի արբւրութիւններ և ուխտատեղիներ համարվող վանքերի բոլոր կալուածական արդիւնքներով քաղաքացին կրթում և ուսում է տալիս իւր տղային և աղջկան, ինքն մի կօպէկ չը վճարելով իսկ վճարող գիւղացին չունի և ոչ մի ծխական դպրոց իր դասակին դէմ հասարակ գրագիտութիւն ուսուցանելու: Այդ բաւական չէ. քաղաքացին մի անգամ ձեռք բերելով վիճակի արդիւնքների բոլոր արդիւնքները, չէ ղլացել մինչև անգամ վերաւորել չարաչար գիւղական ժողովրդի թէ կրօնական և թէ այլ ամենանուիրական զգացումները. նա քանդել, աւերակ է դարձրել այն հուշակաւոր և հոյակապ վանքերը, որ ամբողջ դարերով պատապարել, պաշտպանել, պահել են այդ ժողովուրդը, կենդանի են պահել նրա մէջ հաւատը, յոյսը, աղէտների, թշուառութեան և յուսահա-

տութեան օրերում խնամել են նրան. նա առուտուրի և աճողութիւնի առարկայ է դարձրել այն առուր ուխտատեղիները, որոնց իր տառապանաց օրերում դիմել է ժողովուրդը և իր բաղձանքների կատարումն ստացել. նա գայթակղեցրել է այդ ժողովուրդը. այդ բաւական չէ. քաղաքացին չէ ամաչել վեր առնել և գիւղացու ճակատի քրտինքով վատտակած կօպէկները և նրանցով իր փախկասուն աղջկան ուսում տուել, իր մասնակցած վաճառականին միջոց տուել նոր առևտուր սկսելու, իր պարտքի մէջ խրված խնայելիքն ու բժշկին, ճնին ինչ և կեղծ աղգասէրներին նրկթական օգնութիւն տուել և այլն, և այլն:

Այս տեսակ անիրաւութիւն շարունակվել է ամբողջ տարիների ընթացքում և դեռ շարունակվում է. շատ անգամ գիւղական ժողովուրդը բարձրացրել է իր բողբոջը ձայնը, դիմել է առաջնորդներին դարման տանելու իր ցաւերին, բայց նորա բողբոջը մնացել է «ձայն բարբառող յանապատի»: Նպական շուշեցին միշտ այն համոզումն է ունեցել, թէ կոպիտ և կեղտոտ գիւղացին պատրաստ է վճարել, իսկ ինքն—օգտվել. նա հաւատարիմ է մնացել պարսկական այն նշանաբանին, որ Ասիայի բռնակալների գործունէութեան հիմն է եղել. «Բայեալթ թաւէնը զուլ էսթ», այսինքն «հպտալը» (հասարակ ժողովուրդը, գիւղացին—բոյս) ծնված է բռնադատելու: «Բան, ասում էր ինձ մի շուշեցի աստիճանաւոր, առաջնորդի ինչ գործն է, որ գիւղացին մեղ փող է տալիս կամ չէ տալիս»: Համոզել նրան թէ առաջնորդի արագան պարտաւորութիւնն է պաշտպանել այդ գիւղական ժողովրդի շահերը և հաւատարմութիւնը նա դաւաճանած կը լինի իր կոյման, անկարելի է այդ տեսակ բան հասկացնել շուշեցի աղային:

Այդ տեսակետից նայելով, եթէ արդարն Հուշու առաջնորդ Կարապետ եպիսկոպոս Արթուրեան հրատարակել է պատերազմ քաղաքացիների դէմ, գիւղական ժողովրդի շահերը պաշտպանելու նպատակով, պէտք է ասել որ այդ պատերազմը մի արդար, սուրբ և իրաւացի պայքար է և ամեն աղին մարդ իր աշակցութիւնը չը պիտի խնայէ, որ նա յաղթութեամբ դուրս գայ այդ կռիւց, հակառակ դեպքում մենք կը դիմադրենք.» Եւ այդպէս շուշեցիները լոկ խօսքեր չը լինեն, այլ ընթերցողն ինքն համոզվի փաստերով, մենք պատրաստ ենք տպագրելու «Մշակի» մէջ մի ամիսի տեղեկագիր Ղարաբաղի թեմի վանքապատկան կալուածներին և հոգաբարձութեան 20-ամեայ գործունէութեան վերաբերմամբ:

Մեր նպատակը չէ պաշտպանել երբեք որ և է անձնաւորութիւն, այլ սկզբունք, այլ մի արդար դատ և մենք նոյնպիսի անխնայ կերպով կը վերաբերվենք դէպի առաջնորդը ևս, եթէ նա կը գործէ հակառակ իր կոյման և ժողովրդական իրաւունքների:

Հ. Առաքելեան

ՄԻ ՆԿԱՏՈՂՈՒԹԻՒՆ

«Արձագանքի» վերջին № 21-ում տպված էր մի նկատողութիւն, որի գրողը «տգէտ և անձեռն-

հաս» անձանցներ ուղղելով դէպի մեզ, կամենում է ազատվել այն նկատողութիւնից, որը տպված էր «Մշակի» № 62-ի մէջ, Ներսիսեան դպրոցի վերջերորդ դասատան հայոց գրականութեան վերջնական ընտելութեան մասին Մենք ասել էինք որ այդ առարկայի ծրագիրը լաւ է կազմված, իսկ ուսուցիչը անցել է միայն գրչագիրները և թուցիկ կերպով հայոց գրականութեան շրջանները, առանց կանգ առնելու հեղինակների վրա: «Արձագանքի» նկատողութեան գրողը մեղ պատասխանում է, որ անցել են միայն մեր գրականութեան հեթանոսական շրջանը, որից, իրաւ, չէ մնացել ոչ մի գրական յիշատակարան և ոչ մի մատենագիր անուճը: Ինքն ըստ ինքեան այդ տողերը հարուճում են այն, ինչ որ ուղում է պաշտպանել «Արձագանքը»: Նրեակայեցէք որ աշակերտները դպրոցից դուրս գալով տեղեկութիւն կունենան հայոց գրականութիւնից միայն այն շրջանի մասին, որից չէ մնացել ոչ մի գրաւոր հետք: Բայց թող շարաթիւթները աչքի անցնի Ներսիսեան դպրոցի այս տարւայ հայոց գրականութեան ուսուցիչ պ. Փարամեանցի կազմած ծրագիրը, որը այժմ մեր առջև է դրված և կը տեսնէ որ ուսուցիչը բացի ընդհանուր տեղեկութիւններից պէտք է անցնէր 1) պատմութիւն հայկական հեթանոսական գրականութեան, 2) հայկական նշանագրերը, 3) հայկական գրչագիրները, 4) պատմութիւն հայկական քրիստոնէական շրջանի մատենագրութեան առաջին շրջան, կամ ոսկէ դար, 5) թարգմանիչներ, 6) թարգմանութիւն եկեղեցական հայոց գրականութիւն, վերջապէս 7) IV և V դարերի եկեղեցական հարց: Բացի սրանից ծրագրում յիշված են այդ ժամանակներից: Ուրեմն երկուսից մէկը, կամ պէտք է անցնել դպրոցում և հարցաքննութեան ժամանակ հարցնել այն բոլորը, ինչ որ կայ ծրագրում, կամ հարկաւոր չէր կազմել երկար ու բարակ ծրագիրներ, առանց դիտարկութեան ունենալու իրագործելու այդ ծրագիրները: Վերջին դիտարկում դա ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ աչքակապութիւն:

Չը մոռանանք որ այսպէս թերի կերպով առարկաներից տեղեկութիւններ ստացող երիտասարդները մի երկու ամիսից յետոյ իրանք դառնաւու են մեր ծխական դպրոցների ուսուցիչներ:

ՆԵՐՍԻՍԵ ԱՌԻՍԵ

Յունիսի 10-ին թիվ 10-ի գերմանական եկեղեցում, որը գտնվում է Միխայիլովկայի փողոցի վրա, կատարվեցաւ հանգուցեալ գերմանական կայսր Ֆրիդրիխ III-ի հոգեհանգիստը: Նիկողոսյն լի էր հասարակութեամբ. այցելուների թիւում կային իշխան կառավարչապետ Գոնիուկով-Կորսակով, նահանգապետի պաշտօնակատարը, քաղաքապետը և բազմաթիւ բարձրաստիճան անձինք, նոյնպէս բոլոր պետութիւնների հիւպատոսները, տեղական մամուլի ներկայացուցիչները և բազմաթիւ տիկիները: Գերմանական պատարը մի յարմարաւոր և զրացված ճառ ասեց հանգուցեալ կայսրի մահուան առիթով: Նիկողոսյն խօսքերի վրա, օրգանի դաշնակցութեամբ երգում էր սիրող պարուն-

ներից և տիկիներից բաղկացած մի ներդաշնակ երգեցիկ խումբ, որին մասնակցում էր և օպերայի երգիչ պ. Բատտիլ: Հոգեհանգիստը, որը ըսկալեցաւ 12 ժամին, վերջացաւ 11/2 ժամին:

Ինչպէս մեզ գրում են ՆԵՐՍԻՍԵՅԻ, յունիսի 16-ին, տեղական դատաստանական և նահանգական վարչութիւնները Ներսիսից տեղափոխվելու են Գարաչիլազ ամաւրանոցը:

ՂՈՒԲԱՅԻՑ մեզ գրում են, որ մայիս ամսի վերջին օրերում, գիշեր ժամանակ, տեղական բերդից 98 բանտարկեալները միախմբվելով ու կոտորելով բերդի դրան կողպէքը, ուղեցել են փախչել բանտից: Վրա հասած պահապան զինւորներից մի քանիսներին փախչողները վերաւորել են, մինչին, ինչպէս պատմում են, նոյն իսկ սպանել են, սակայն բանտարկեալներից էլ չորս հոգի սպանվեցան և չորսն էլ վտանգաւոր վէրքեր ստացան: Բոլոր մնացած կալանաւորները նորից բանվեցան, բացի երեք հոգուց, որոնք կարողացան փախչել:

Մեզ գրում են թիվ 10-ի, որ մայիսի 25-ին վախճանվեցաւ այդ քաղաքում մի կին, որը 130 տարեկան է եղել: Հանգուցեալը, ինչպէս պատմում են, մինչև մահվան րօպէն աւուրց և աւուրց էր մնացել:

Մայիսի 26-ին, ինչպէս մեզ գրում են թիվ 10-ից, մեծ կարկուտ տեղաց Ամառա գիւղի շրջակայքում:

Յունիսի սկզբներին, ինչպէս մեզ գրում են, թիվ 10-ում ապստամ են կոկկասեան ուսումնարանական շրջանի հոգաբարձու պ. Նանսիկուն և ժողովրդական ուսումնարանների դիրէկտոր պ. Գարսիկուն Ասում են, որ պ. հոգաբարձուի դաւը կապ ունի Սաղիսի ռուսումնարանի բարեփոխութեան հետ, և այդ ուսումնարանը գիւղական տեսակետից տեխնիկական դարձնելու մտադրութեան հետ:

Անդրկասպեան երկրի ՄԵՐՎ քաղաքի հայ հասարակութիւնից անդադար գանդաւոր ենք ասում, թէ այդտեղի հայերը քահանայ չունեն: Մեր թղթակիցը գրում է, որ նորընծայ Տէր-Ոսկանեանց քահանայից ՄԵՐՎի հայ հասարակութիւնը շատ դժգոհ է:

ԲԱԳՈՒԻՑ մեզ գրում են, որ Համբարձման տօնին, յունիսի 2-ին, Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցում կատարվեցաւ Բաթմիի քառամսորեայ հոգեհանգիստը: Պատարագին երգում էր պ. Կարա-Մուրզայի երգեցիկ խումբը: Առաջ-քահանայ Միքայելեան մի պատճառաւոր դարձանակեալով բացատրեց ժողովրդին քանքարաւոր մատենագիր նշանակութիւնը:

ԲԱԳՈՒԻՑ մեզ հաղորդում են հետեւեալը: «Ինչպէս յայտնի է, տղիւս Դանգէլեանեանի գործարարը 10 տարի ժամանակով կապալով տրվեցաւ Գուստաւ Լիտին: Յունիսի 1-ից գործարարն ան-

քը, որը յաճախ կանվելուց անպէտք է դառնում ինչ որ վերաբերվում է պ. Ինանսիլի առաջարկած 2 կիլոգրամ պղնձային արծաթ և 2—3 կիլոգրամ կիր ֆորմուլային, դրան կը պատասխանեն, որ համեմատ այժմման պրօպօրցիային, պէտք է արտադրվի չորս անգամ աւելի պակաս պղնձօքսիդ չիլիքատ նոյն 100 լիտրի վրա, հետեւաբար և հեղուկի գործելուն չորս անգամ թոյլ կը լինի:

Բացի վերոյիշեալ պակասութիւններից, աւելացրէք և այն, որ սրսկումից յետոյ ստացված «Բոր-դօի հեղուկի» կաթիլը միայն մի քանի ժամից յետոյ է չորանում, իսկ այդ հեղուկը գտնող Միլարդէի կարծիքով վերջնականապէս կպչում է տերեւներին միայն մի քանի օրից յետոյ: Լաւ և դանակի, այնպէս որ վատ եղանակի ժամանակ ամբողջ աշխատանքը իդուր է կորչում և ստիպված է լինում սրսկումը նորից ըսկուել: Մինչև անգամ լաւ եղանակին այդ կաթիլը պինդ չէ կպչում տերեւին: Կաթիլից գոյացած մըրուրը բաւական հաստ լինելով անձրևի ջրից հեշտութեամբ սրբվում է տերեւից, կամ թէ որպէս ստաղ, տաքութեամբ է, սաստիկ չորի աղբից-ցութեան տակ: Ահա «Բորդօի հեղուկի» բոլոր պակասութիւնները, իսկ դրա արժանաւորութիւ-

նըն այն է, որ այդ հեղուկը թոյն է պարունակում իր մէջ միջուկու հիւանդութեան դէմ իսկ «կապոյտ հեղուկ», վերոյիշեալ պակասութիւններից ոչ մէկը չունի. պարունակելով իր մէջ պղնձաթթվաւոր հիլդրատի առատ քանակութիւն, որը լաւ լուծված է հեղուկի մէջ, «կապոյտ հեղուկը» մանր թոռլ պէս ծածկում է տերեւները: Իսկ գործիքը անկարող է կանվել, որովհետեւ «կապոյտ ջուրը» մըրուր չէ տալիս և կատարեալ ջրանման թափանցիկ հեղուկ է: Ահա թէ ինքն պ. Օդուա-նօ ինչ է ասում իր դիւտի մասին: «Եթէ «կապոյտ հեղուկի» մի քանի կաթիլները կաթիլները թող-թի վրա, այն ժամանակ նաշատրեան սպիտոր աւելորդը արագութեամբ գոլորշիանում է, իսկ թղթի վրա մնում է պղնձաթթվաւոր հիլդրատ, որի հետքերը, մինչև անգամ երկար սրբելուց յետոյ, մնում են: Մի և նոյնը չենք կաթիլը կատարեալապէս կպչում է տերեւներին կէս ժամից յետոյ, այնպէս որ դուք ամբողջած էք, որ ձեր աշխատանքը իդուր չի կորչի: Այդ հեղուկի գործածութեան ժամանակ հեկատրի վրա ծախսվող պղնձի քանակութիւնը աննշան է, ինքն հեղուկը թափանցիկ է, և եթէ երբեմն մըրուր էլ է մնում, այդ վերջինը այնքան բարակ է, որ

երբեք չէ կարող կանել գործիքը, որը, այդ պատճառով առանձին յարմարութիւնների պէտք չունի:

Սրսկումը պէտք է կատարել լաւ, լուսնայ և խաղաղ եղանակին. առաջին անգամ պէտք է սրսկել մայիսի 15-ին, իսկ երկրորդ անգամ 11/2 կամ համարեա երկու ամիսից յետոյ, սակայն, նաշելով հիւանդութեան դարգացման, պէտք է միջանկեալ սրսկումն անել վերոյիշեալ երկու ժամանակամիջոցների մէջ. ապա, եթէ հանգամանքները պահանջում են, պէտք է էլի երկու կամ աւելի անգամ սրսկումն անել, այնպէս որ վերջին սրսկումն պէտք է կատարվի այդեկութից երկու շաբաթ առաջ:

«Կապոյտ ջուրը» պատրաստում են հետեւեալ կերպով. վերցնում են 1 կիլոգրամ (21/2 ֆ.) պղնձարծաթ (жёлтый купаросъ) և լուծում են դրան 4—5 շիւռ տաք ջրում աղակեալ կամ ֆարֆօրի ամանի-մէջ: Երբ բերեցիները կատարեալապէս հալվում են, այն ժամանակ ամում են դրա վրա 11/2 լիտր (երկու շիւռ) նաշատրեան սպիտոր, որը 220 ունի Բօմբէի և լաւ խառնում են: Այդ խառնուրդը ամում են տակաւի մէջ և աւելացնում են դրա վրա 200 լիտր ջուր (13 վէրք): Ահա այդ հեղուկի պատրաստելու պարզ եղանակը:

Վերջապանութեան մէջ կը ցոյց տամ թէ մէկ հէկտար տարածութեան վրա «Բորդօի հեղուկը» թրքան է գնում և նոյն տարածութեան վրա «կապոյտ հեղուկը» թրքան է գնում: Մէկ հէկտար տարածութեան համար 200 լիտր «Բորդօի հեղուկ» և 200 լիտր «կապոյտ հեղուկ» է հարկաւոր: 200 լիտր «Բորդօի հեղուկի համար», հաշուելով «կոկկասեան դեղատան ապրանքների ընկերութեան» գնելով, պղնձարծաթ հարկաւոր է 16 կիլոգրամ (1 պուղ), որ կարժենայ 7 ռուբլ, կիր հարկաւոր է 30 ֆունտ, կարժենայ 40 կօպէկ, ընդամենը 7 ռ. 40 կօպէկ:

200 լիտր «կապոյտ ջրի» համար կը պահանջվի 1 կիլոգրամ պղնձարծաթ, որ կարժենայ 40 կօպ, 11/2 լիտր նաշատրեան սպիտոր, որ կարժենայ 1 ռ. 30 կօպ, ընդամենը 1 ռ. 75 կօպէկ:

Ուրեմն «Բորդօի հեղուկը» գործածելու ժամանակ հեկտարը նստում է 7 ռ. 40 կ., իսկ «կապոյտ ջուրը» գործածելու ժամանակ հէկտարը նստում է միայն 1 ռ. 75 կօպէկ, համարեա չորս անգամ աւելի է ժամն:

Յոյս ունեմ, որ վերջին տեղեկութիւնների հիման վրա, Պ. Ինանսիլի հետեւողները «Բորդօի հեղուկի» տեղ գործ կածեն «կապոյտ հեղուկը»:

Իշխան Վ. ԲՆՃԱՐԿԵԱՆ

როდესაც უკვე დასრულდა წინა წლის მუშაობა, მაშინვე დაიწყო 1888 წლის მუშაობის დაგეგმვა. ამისათვის საჭიროა იყოს გათვალისწინებული ყველაფერი, რაც მომავალ წელს მოხდება. ამისათვის საჭიროა იყოს გათვალისწინებული ყველაფერი, რაც მომავალ წელს მოხდება.

მუშაობის დაგეგმვა უნდა იყოს სრულყოფილი და ყველაფერი უნდა იყოს გათვალისწინებული. ამისათვის საჭიროა იყოს გათვალისწინებული ყველაფერი, რაც მომავალ წელს მოხდება.

მუშაობის დაგეგმვა უნდა იყოს სრულყოფილი და ყველაფერი უნდა იყოს გათვალისწინებული. ამისათვის საჭიროა იყოს გათვალისწინებული ყველაფერი, რაც მომავალ წელს მოხდება.

მუშაობის დაგეგმვა უნდა იყოს სრულყოფილი და ყველაფერი უნდა იყოს გათვალისწინებული. ამისათვის საჭიროა იყოს გათვალისწინებული ყველაფერი, რაც მომავალ წელს მოხდება.

მუშაობის დაგეგმვა უნდა იყოს სრულყოფილი და ყველაფერი უნდა იყოს გათვალისწინებული. ამისათვის საჭიროა იყოს გათვალისწინებული ყველაფერი, რაც მომავალ წელს მოხდება.

მუშაობის დაგეგმვა უნდა იყოს სრულყოფილი და ყველაფერი უნდა იყოს გათვალისწინებული. ამისათვის საჭიროა იყოს გათვალისწინებული ყველაფერი, რაც მომავალ წელს მოხდება.

მუშაობის დაგეგმვა უნდა იყოს სრულყოფილი და ყველაფერი უნდა იყოს გათვალისწინებული. ამისათვის საჭიროა იყოს გათვალისწინებული ყველაფერი, რაც მომავალ წელს მოხდება.

შ ე ბ

COMPAGNIE DES MESSAGERIES MARITIMES
PAQUEBOTS-POSTE FRANÇAIS.

მუშაობის დაგეგმვა უნდა იყოს სრულყოფილი და ყველაფერი უნდა იყოს გათვალისწინებული. ამისათვის საჭიროა იყოს გათვალისწინებული ყველაფერი, რაც მომავალ წელს მოხდება.

მუშაობის დაგეგმვა უნდა იყოს სრულყოფილი და ყველაფერი უნდა იყოს გათვალისწინებული. ამისათვის საჭიროა იყოს გათვალისწინებული ყველაფერი, რაც მომავალ წელს მოხდება.

BATEAUX A VAPEUR FRANCAIS N. PAQUET ET COM.
მუშაობის დაგეგმვა უნდა იყოს სრულყოფილი და ყველაფერი უნდა იყოს გათვალისწინებული. ამისათვის საჭიროა იყოს გათვალისწინებული ყველაფერი, რაც მომავალ წელს მოხდება.

მუშაობის დაგეგმვა უნდა იყოს სრულყოფილი და ყველაფერი უნდა იყოს გათვალისწინებული. ამისათვის საჭიროა იყოს გათვალისწინებული ყველაფერი, რაც მომავალ წელს მოხდება.

შ ე ბ

შ ე ბ

შ ე ბ

შ ე ბ	შ ე ბ	შ ე ბ	შ ე ბ
1. გრამატიკა (ანბნები, მრავლობა).....	27,875-75	60,828-08	88,703-83
2. გრამატიკის სახელის მრავლობა.....	154,758-72	250,000	404,758-72
3. სახელის მრავლობის წესები.....	—	—	—
4. გრამატიკის (Disconto) მრავლობის წესები.....	2,504,423-38	746,873-21	3,251,296-59
5. გრამატიკის მრავლობის წესები.....	12,710-12	3,782-12	16,492-24
6. გრამატიკის მრავლობის წესები.....	760,852-76	198,415	959,267-76
7. გრამატიკის მრავლობის წესები.....	150,309	20,785	171,094
8. გრამატიკის მრავლობის წესები.....	—	51,211	51,211
9. გრამატიკის მრავლობის წესები.....	—	12,300	12,300
10. გრამატიკის მრავლობის წესები.....	329,317-13	21,102-59	350,419-72
11. გრამატიკის მრავლობის წესები.....	36,383-32	3,071-35	39,454-67
12. გრამატიკის მრავლობის წესები.....	2,271,963-65	—	2,271,963-65
13. გრამატიკის მრავლობის წესები.....	3,368,796-44	—	3,368,796-44
14. გრამატიკის მრავლობის წესები.....	614,265-37	—	614,265-37
15. გრამატიკის მრავლობის წესები.....	—	45,906-28	45,906-28
16. გრამატიკის მრავლობის წესები.....	—	—	—
17. გრამატიკის მრავლობის წესები.....	8,115	2,700	10,815
18. გრამატიკის მრავლობის წესები.....	20,368-79	6,860-90	27,229-69
19. გრამატიკის მრავლობის წესები.....	3,461-51	3,009-77	6,471-28
20. გრამატიკის მრავლობის წესები.....	13,061-52	955-15	14,016-67
შ ე ბ	10,276,662-46	1,427,800-45	11,704,462-91

შ ე ბ	შ ე ბ	შ ე ბ	შ ე ბ
1. გრამატიკის მრავლობის წესები.....	1,000,000	—	1,000,000
2. გრამატიკის მრავლობის წესები.....	154,474-72	—	154,474-72
3. გრამატიკის მრავლობის წესები.....	—	—	—
4. გრამატიკის მრავლობის წესები.....	1,725,201	137,839	1,863,040
5. გრამატიკის მრავლობის წესები.....	222,378	11,190	233,568
6. გრამატიკის მრავლობის წესები.....	1,065,632-24	454,216-61	1,519,848-85
7. გრამატიკის მრავლობის წესები.....	—	138,0	138,088-29
8. გრამატიკის მრავლობის წესები.....	1,948,374-83	—	1,948,374-83
9. გრამატიკის მრავლობის წესები.....	3,850,839-38	—	3,850,839-38
10. გრამატიკის მრავლობის წესები.....	—	629,679-20	629,679-20
11. გრამატიკის მრავლობის წესები.....	46,050-84	—	46,050-84
12. გრამატიკის მრავლობის წესები.....	—	—	—
13. გრამატიკის მრავლობის წესები.....	8,180-24	—	8,180-24
14. გრამატიკის მრავლობის წესები.....	—	—	—
15. გრამატიკის მრავლობის წესები.....	54,201-64	10,069-69	64,271-33
16. გრამატიკის მრავლობის წესები.....	109,405-54	43,844-59	153,250-13
17. გრამატიკის მრავლობის წესები.....	91,924-03	2,873-07	94,797-10
18. გრამატიკის მრავლობის წესები.....	—	—	—
19. გრამატიკის მრავლობის წესები.....	—	—	—
20. გრამატიკის მრავლობის წესები.....	—	—	—
შ ე ბ	10,276,662-46	1,427,800-45	11,704,462-91